

YENİ NƏŞRLƏR

KİTABXANAŞÜNASLIĞIN TARİXİ
VƏ METODOLOGİYASININ ARAŞDIRILMASINA
DƏYƏRLİ TÖHFƏ

**Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaşünaslıq kafedrasının midiri,
Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doktoru,
professor A.A.Xələfovun "Kitabxanaşünaslığın tarixi
və metodologiyası" adlı dərsliyi haqqında**

Əməkdar elm xadimi, Əməkdar mədəniyyət işçisi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının üzvü, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun imzası kitabsevərlərə yaxşı tanışdır. Alim Azərbaycan kitabxanaları tarixinin ilk tədqiqatçısı, milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, Bakı Dövlət Universitetində respublikamız üçün ali təhsilli kitabxanaşünas-biblioqraf və kitabşünas kadrlar hazırlayan Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin yaradıcısı kimi ölkəmizdə və xaricdə böyük hörmət qazanmışdır.

Prof. A.Xələfov yüksək səviyyəli alim, səriştəli pedaqoq-müəllim, təcrübəli rəhbər işçi, fəal ictimai xadimdir. Ölkəmizdə mədəniyyət və kitabxana işi quruculuğunun tarixi problemləri, kitabxanaşünaslığın nəzəriyyəsi və metodologiyası, ali kitabxanaçılıq-biblioqrafiya təhsili məsələləri, habelə kitabxana işi nəzəriyyəsi və bir sıra digər aktual elmi problemlər Abuzər Xələfovün elmi araşdırmalarının özəyini təşkil edir. Alimin bütövlükdə milli mədəniyyətşünaslıq və kitabxanaçılıq elmi və təcrübəsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən sanballı əsərləri məhz həmin uğurlu elmi tədqiqatların parlaq nəticələridir.

Ali təhsil sistemində tədris proseslərinin mahir bilicisi kimi tanınan prof. A.Xələfov ölkədə bu sahənin yenidən qurulması və optimallaşdırılması ilə bağlı mühüm məsələlərin həllində yaxından iştirak edir, öz sanballı tövəhsini verir. Alim "Kitabxanaçılıq informatikası", "Kitabxanaçılıq pedaqogikası", "Kitabxanaçılıq psixologiyası", "Kitabxana iqtisadiyyatı", "Kitabxanaçı peşəsi" kimi kitabxanaşünaslıq sahələrinin formalaşmasına, kitabxanaşünas-informasioloq kadrların hazırlığının ixtisaslaşdırılmasına, geniş profilli kitabxana işçilərinin hazırlanmasına dair perspektivli ideya və təkliflər verir. O, Bakı Dövlət Universitetində kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq, kitabşünaslıq və informatika üzrə bakalavr və magistr təhsilərlərinin təşkilatçısı, bu istiqamətlərdə ixtisas fənlərinə dair tədris plan və proqramlarının əsas müəllifidir.

Prof. A.Xələfovun fundamental tədqiqatlarında müstəqil Azərbaycanda kitabxana-informasiya fəaliyyətinin strateji istiqamətləri, informasiya cəmiyyətinin

yətinin vəzifələrinə uyğun yeniləşməsi, kitabxanaşünas-biblioqraf peşəsinin yeni keyfiyyətləri və s. məsələlər ətrafı şərh edilmişdir.

Prof. A.Xələfov 60 ilə yaxındır ki, Bakı Dövlət Universitetində səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərir. Bu müddətdə o, 300-dən artıq elmi əsər, o cümlədən 20-dək monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaiti yazıb nəşr etdirmişdir. Alim eyni zamanda kitabxanaçılıq-informasiya ixtisası sahəsində "Kitabxanaşünaslığa giriş" və "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi" adlı ilk orijinal milli dərslərlərin müəllifidir.

Prof. A.Xələfovun "Kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası" adlı yeni fundamental dərsliyi bu günlərdə Bakı Universiteti Nəşriyyatında nəfis şəkildə çapdan çıxmışdır. Ömrünü Azərbaycanda kitabxana işi tarixinin öyrənilməsinə həsr etmiş, ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişafına misilsiz töhfələr vermiş, milli kitabxanaşünaslıq elminin əsasını qoymuş prof. A.Xələfovun növbəti dərsliyi uzun illərdən bəri apardığı gərgin elmi axtarışların uğurlu nəticəsi kimi qələmə alınmışdır. Yenicə çapdan çıxmış bu kitab respublikamızda kitabxanaşünaslıq elminə dəyərli töhfədir. Bu qiymətli dərslərdə ən qədim zamanlardan başlamış müasir informasiya cəmiyyəti şəraitinə qədər kitabxanaçılıq fikirlərinin meydana gəlməsi və formalaşması prosesi xronoloji ardıcılıqla tədqiqata cəlb edilərək araşdırılmış, kitabxanaşünaslığın meydana gəlməsi, təşəkkülü və inkişafı ümumiləşdirilmiş, onun cəmiyyətin tərəqqisindəki nümunəvi məqsəd və vəzifələri elmi cəhətdən əsaslandırılmış, kitabxanaşünaslığın əsas inkişaf istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Kitabın elmi redaktoru dos. K.Aslan, redaktoru dos. E.Əhmədov, rəyçiləri dos. M.Məmmədov və dos. P.Kazimidir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikası üçün yüksək ixtisaslı kitabxanaşünas-informator kadrların hazırlanması prosesində mühüm rol oynayan Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq kafedrası prof. A.Xələfovun rəhbərliyi ilə öz fəaliyyətini müstəqillik dövrünün tələbləri səviyyəsində qurur, tədris və elmi-tədqiqat sahələrində yeni keyfiyyətlərə nail olmaq məqsədi ilə elmi-pedaqoji kollektivin intellektual potensialından səmərəli şəkildə istifadə etməyə çalışır. Bu vəzifələrin elmi əsaslarla həyata keçirilməsi üçün isə təbii ki, kitabxanaçılıq-informasiya ixtisası üzrə günün tələblərinə cavab verən yeni dərslər, dərs vəsaitləri, tədris proqramları və s. hazırlayıb nəşr etdirmək indi ən vacib məsələlərdəndir. Bu baxımdan "Kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası" fənni yüksək ixtisaslı kitabxanaşünas kadrların hazırlanmasında, kitabxanaşünaslığın yaranması, təşəkkülü və inkişafının elmi-nəzəri problemlərinin, metod və metodologiyasının, əhəmiyyət və vəzifələrinin öyrənilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də prof. A.Xələfovun hazırladığı yeni dərslər bu kursun magistratura pilləsində

təhsil alan tələbələrə sistemli və məqsədyönlü şəkildə öyrədilməsi baxımından əhəmiyyətli işlərdən biridir.

Müstəqillik illərində ilk dəfə yazılan və 7 fəsildən ibarət olan dərslikdə kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyasını araşdırıb ümumiləşdirərək müəllif "Kitabxanaşünaslıq fikrinin meydana gəlməsi, təşəkkülü və inkişafı (Qədim dövrlərdən bizim eraya qədər)", "Orta əsrlərdə kitabxanaşünaslıq", "XIX əsrlərdə kitabxanaşünaslıq", "XX əsrdə kitabxanaşünaslıq", "Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq fikrinin meydana gəlməsi, təşəkkülü və inkişafı", "İnformasiya cəmiyyəti və kitabxanaşünaslığın müasir problemləri", "Kitabxanaşünaslığın metodologiyası" mövzularını əhatəli faktlar əsasında sistemli şəkildə şərh etmişdir.

Dərsləyin əvvəlində müəllif qədim Şərq ölkələrində kitabxanaçılıq fikirlərinin yaranmasından və inkişafından bəhs edərək bütövlükdə kitabxana işinin predmeti, obyekt, əhəmiyyəti və mənbəşünaslığı haqqında oxucularda aydın təsəvvür yaradır. O, ən qədim dövrlərdə Şumer və Neynəva gil lövhələrindən, Misir papiruslarından, orta əsrlərdəki kilsələrin və monastirlərin kitab fondlarından başlayaraq bugünkü pulsuz ümumi elm və bilik məbədlərinə qədər uzun və mürəkkəb bir yol keçmiş kitabxanaların müasir tərifini verir. Alim qeyd edir ki, kitabxanalar bəşəriyyətin qiymətli mədəni sərvətlərini toplayan, mühafizə edən, saxlayan, ictimai istifadə üçün nəsildən-nəslə çatdıran, cəmiyyətin inkişafında fəallıq göstərən, insanların elmi-mədəni və intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə kömək edən, gənc nəslin təlim-tərbiyəsində yaxından iştirak edən, oxucuların mütaliə prosesini istiqamətləndirən mühüm sosial institutdur.

Tarixilik prinsipini əsas götürən prof. A.Xələfov dərslikdə haqlı olaraq kitabxanaşünaslıq fikrinin meydana gəlməsi, inkişafı, formalaşması və təkmilləşməsi məsələlərini ön plana çəkmişdir. Alim eramızdan əvvəl II minilliyin ortalarından bu günümüzə qədər dünyada, o cümlədən Avropa, Asiya, Amerika ölkələrində, xüsusilə Rusiyada kitabxanaşünaslıq fikrinin yaranmasını və inkişafını tarixi və məntiqi ardıcılıqla izləmiş, dəyərli ümumiləşdirmələr aparmış və inandırıcı elmi nəticələrlə gəlib çıxmışdır. Eyni zamanda ən qədim dövrlərdən İndiyə kimi Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq fikrinin təşəkkülü və inkişafı məsələsini araşdırarkən müəllif milli və ümumbəşəri ideyalara söykənmiş, dünya kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinin mütərəqqi ənənələrindən bəhrələnmiş, sovet kitabxanaşünaslığının tərkib hissəsi kimi və müstəqil elm kimi Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin tərəqqi yolunu ətraflı şəkildə tədqiq etmişdir.

Prof. A.Xələfov XX əsrin 60-70-ci illərində kitabxanaşünaslığın humanitar elm olaraq formalaşması prosesinə nəzər salmış, kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsində demokratik ideyaların, intellektual azadlığın, informasiyadan sərbəst istifadənin geniş yayılması məsələsini vurğulamış, bu elmin

mahiyyətini, obyektini və predmetini dəqiqləşdirmiş, funksiyalarını, strukturunu və quruluşunu izah etmişdir. O, həmçinin kitabxanaşünaslığın elmi metodologiyası və metodikası kimi mühüm məsələlərə aydınlıq gətirmiş, onun fəlsəfəsini yaratmış, kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarının təşkili prinsiplərini aydınlaşdırmışdır.

Dünyanın ən qədim xalqlarından biri olan Azərbaycan xalqının zəngin mədəniyyət tarixindən bəhs edən prof. A.Xələfov yazının, əlifbanın, kitabın və kitabxanaların meydana gəlməsi ilə bağlı maraqlı faktları ümumiləşdirərək, İndiyə qədər irəli sürülən elmi mülahizələri daha da dəqiqləşdirir. O yazır ki, tanınmış Amerika alimi S.Kramerin "Tarix Şumerdən başlanır" əsərində ilk məktəblərin, ilk parlamentin, ilk əxlaqi ideyaların, ilk ədəbi mübarizələrin, ilk kitabxana kataloqunun və ümumiyyətlə, hər şeyin ilkinin Şumerdən başladığı təsdiqlənir. Şumerlərlə qədim Azərbaycan dövlətinin iqtisadi, siyasi və mədəni əlaqələri məsələsinə toxunan dərslik müəllifi bu maraqlı tarixi fakta aydınlıq gətirməyə çalışır.

Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş qədim Aratta, Manna, Midiya, Alban, Atropaten dövlətlərinin kitab mədəniyyəti barədə söz açan alim Zərdüştlüyün 21 cildən, 815 fəsildən ibarət "Avesta" haqqında, onun məzmunu, əlyazmaları, kitabxanalarda yayılması haqqında geniş məlumat verir.

Daha sonra o, Alban mədəniyyəti ilə bağlı bir sıra tarixi əsərlərə söykənərək, qədim qaynaqlarda Albaniyanın (Arranın) bizim eramın ilk əsrlərindən böyük inkişaf yolu keçmiş qüdrətli bir dövlətə çevrilməsi barədə məlumat verir. Xalq qəhrəmanı Cavanşirin hökmdarlığı, tarixçi Musa Kalankatlının "Alban tarixi", xristianlığın yayılması, 52 hərfdən ibarət Alban əlifbası ilə bağlı çox dəyərli faktları elmi şəkildə ümumiləşdirən tədqiqatçı fikirlərini inandırıcı dəlillərlə sübuta yetirir.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ana dilimizdə yazıya köçürülmüş ilk möhtəşəm ədəbi abidə olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarının türkdilli xalqların müştərək milli mədəniyyətləri tarixindəki roluna toxunan professor A.Xələfov bu eposun məzmunu, yazıya alınması, dünya kitabxanalarındakı yeri barədə də ətraflı bilgi verir və bu məşhur eposun əhəmiyyətini xüsusi vurğulayır.

VII-XI əsrlərdə Azərbaycanda kitab və kitabxanaların meydana gəlməsi və inkişaf istiqamətlərinin izlənməsi dərslikdə öz geniş əksini tapmışdır. Azərbaycan ərazisinin ərəb xilafəti tərəfindən işğala məruz qalması, İslam dininin zorla qəbul edilməsi nəticəsində milli mədəniyyətimizin çox böyük zərər çəkdiyini nəzərə çarpdıran müəllif qeyd edir ki, həm müharibələr zamanı, həm də İslam dininin qəbulu prosesində yerli xalqın bütün mədəniyyət abidələri, məktəbləri və yazılı abidələri, kitab və kitabxanaları, dini iqamətgahları, müqəddəs ocaqları dağıdılıb yerlə-yeksan edilmişdi.

Bununla yanaşı, yenicə təşəkkül tapan müsəlman mədəniyyətinin Azərbaycan mədəniyyətinə təsirini də incəliklə araşdıran alim bu qənaətə gəlir ki, orta əsrlərin alimləri, şairləri, mütəfəkkirləri xilafətin tərkibinə qatılmış digər ölkələrin tanınmış ziyalıları kimi ərəb dilində yazıb-yaratmaq məcburiyyəti qarşısında qalsalar da, milli özünəməxsusluğu qoruyub saxlamağa, islam mədəniyyəti ilə milli mədəniyyəti qovuşdurmağa çalışır və nəticədə tamamilə orijinal əsərlər yaradırdılar.

XI-XV əsrlərdə Azərbaycanın siyasi həyatında baş vermiş dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq kitabxanaların fəaliyyətindəki yeniliklər də dərslərdə geniş əks etdirilmişdir. Müəllif mövzunu hərtərəfli şərh edərək göstərir ki, kitab, söz, kitabxana haqqında qiymətli fikirlər bu dövrdə yazıb-yaratmış görkəmli şairlərin, alimlərin, mütəfəkkirlərin əsərlərində geniş işıqlandırılmışdır. XII əsrdə Azərbaycan xalqının bəşəriyyətə bəxş etdiyi ən böyük dəhşət, milli mədəniyyətimizin “qızıl dövr”ünü yaradanlardan biri olan dahi Nizami Gəncəvinin bu məsələ ilə bağlı qənaətlərinin ümumiləşdirilməsi bu baxımdan diqqətəlayiqdir.

Dahi şairlərimiz Nizaminin əsərlərində kitab və kitabxanaya böyük qiymət verilməsi, kitabın bütün biliklərin mənbəyi kimi qiymətləndirilməsi, kitabxanaların xalqın milli sərəvəti, ölkənin bilik xəzinəsi adlandırılması onların Azərbaycan kitab mədəniyyətinə verdikləri çox dəyərli qiymət kimi qeyd olunur.

Azərbaycan kitab və kitabxana mədəniyyətinin inkişafında misilsiz xidmətləri olmuş görkəmli şəxsiyyətlərimizdən Bəhmənyarın, Xətib Təbrizinin, Qətran Təbrizinin və onlarca başqalarının fəaliyyəti də dərslərdə geniş şəkildə araşdırılır.

Bu da xüsusi qeyd olunmalıdır ki, professor A.Xələfov çoxillik araşdırmaları sayəsində bu qənaətə gəlir ki, orta əsrlərdə ölkəmizin ərazisində kitabxanaların üç növü – saray, məscid, mədrəsə və şəxsi kitabxanalar fəaliyyət göstərmişdir. Müəllif ilk dəfə olaraq indiyə qədər dərindən öyrənilməmiş məscid və mədrəsə kitabxanalarının fondlarının tərkibi, məzmunu, məqsəd və vəzifələri haqqında ətraflı məlumatları ümumiləşdirərək, Ərdəbil, Təbriz, Marağa, Urmiya, Xoy, Sərab, Bərdə, Gəncə, Beyləqan, Qəbələ, Dərbənd, Şamaxı, Şəmkir, Naxçıvan və başqa şəhərlərdəki məscid və mədrəsələrin nəzdindəki kitabxanalar haqqında maraqlı tarixi məlumat verir.

Görkəmli alimlərimizdən Z.Bünyadovun, Ə.Mirəhmədovun, R.Əliyevin və başqalarının mülahizələrini müdafiə edən professor A.Xələfov XI-XII əsrlərdə Gəncədə zəngin saray kitabxanasının və digər kitabxanaların olduğunu təsdiqləyir və qeyd edir ki, o vaxtlar Gəncədə “Dar-əl kitab” adlı böyük bir kitabxana fəaliyyət göstərirdi. Bu tarixi faktı o zaman Azərbaycanda olmuş Yaqut Həməvi də “Məcməul Huldən” əsərində təsdiq etmişdir. Gəncə böyük mədəniyyət və ticarət mərkəzi olduğundan dünyanın bütün ölkələrindən gələn

tacirlər burada kitaba böyük tələbatın olduğunu nəzərə alaraq kitab gətirməyə də səy göstərirdilər.

Prof. A.Xələfovun fikrincə, tarixi qaynaqlardan məlum olur ki, XII əsrdə Gəncə ilə yanaşı, Azərbaycanın digər böyük şəhərlərində, o cümlədən Təbrizdə, Şamaxıda, Bərdədə də kitabxanalar olmuşdur. Bu dövrdə fəaliyyət göstərən kitabxanalar içərisində saray kitabxanaları fondunun zənginliyi, ardıcıl komplektləşdirilməsi, qiymətli nadir kitabların toplanması, xarici dillərdə kitabların əldə edilməsi cəhətdən xüsusilə fərqlənirdilər.

Daha sonra Azərbaycanda monqol işğalı dövründə kitabxana işini araşdıran müəllif qeyd edir ki, XIII yüzilliyin birinci yarısında Azərbaycanı işğal edərək monqollar ölkənin böyük şəhərlərindən Ərdəbili, Təbrizi, Gəncəni, Şamaxını, Beyləqanı, Bərdəni və s. dağıdıb viran qoymuşdular. Monqol zülmü xüsusilə Azərbaycan mədəniyyətinə böyük zərbə vurmuşdu. Məktəblər, mədrəsələr, kitabxanalar yerlə-yeksan edilmiş, kitablar vəhşicəsinə yandırılmışdı.

Prof. A.Xələfovun fikrincə, monqol işğalı Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafını ləngitsə də, onu tamamilə dayandıra bilmədi. Zaman keçdikcə Azərbaycan yenə də Şərqi mühüm mədəni mərkəzlərindən birinə çevrilirdi. Mədəni inkişaf səviyyəsi etibarilə Azərbaycan əhalisindən qat-qat aşağı olan monqolların özləri Azərbaycan mədəniyyətinin təsiri altına düşmüş, yerli mədəniyyəti istər-istəməz qəbul etməli olmuşdular.

Alim yazır ki, XIII əsrdə Azərbaycanda tayı-bərabəri olmayan, öz fondunun nadirliyinə və zənginliyinə görə dünyanın ən böyük kitabxanaları ilə yarışa girə bilən Marağa Rəsədxanasının Elmi Kitabxanası fəaliyyətə başlamışdı. Bu kitabxana ölkəmizdə kitabxana işinin tarixində öz məqsədi, vəzifələri və yaranma tarixi dəqiq məlum olan ilk elmi kitabxanadır. O dövrdə bütün Şərqdə məşhur olan bu elm məbədinin əsası xalqımızın görkəmli oğlu, 100-dən artıq elmi əsərin müəllifi, ensiklopedik biliyə malik, Marağa Rəsədxanasının yaradıcısı Nəsirəddin Tusi tərəfindən qoyulmuşdur. Məhz bu rəsədxananın nəzdində fəaliyyət göstərən həmin kitabxanada 400 min kitab (əlyazması) toplanmışdı.

Dərslərdə XIII-XVIII əsrlərdə fəaliyyət göstərmiş bir sıra məşhur kitabxanalar, o cümlədən Təbrizdəki saray kitabxanası, Ərdəbildəki Şeyx Şəfi məqbərəsinin kitabxanası haqqında bir çox elmi məlumatlar ümumiləşdirilmiş, bu görkəmli dövlət xadiminin Azərbaycan mədəniyyəti tarixindəki rolu yüksək qiymətləndirilmişdir.

Professor A.Xələfov yazır ki, XIX əsr Azərbaycan kitabxana işi tarixində mühüm yerlərdən birini şəxsi kitabxanalar tuturdu. Məhz bu dövrdə Azərbaycanın görkəmli alimlərinin, yazıçı və şairlərinin çox zəngin, nadir kitab fonduna malik şəxsi kitabxanaları təşkil edilmişdi ki, belə kitabxanalar nəinki ölkəmizdə, həmçinin qonşu ölkələrdə belə çox məşhur olmuşdur.

XIX əsrdə görkəmli Azərbaycan alimlərinin, yazıçı və şairlərinin, mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin çoxlu şəxsi kitabxanaları olmuşdur. Bu baxımdan A.Bakıxanovun, M.F.Axundovun, M.Kazımbəyinin və N.Nərimanovun şəxsi kitabxanaları haqqında ümumiləşdirilmiş məlumatlar xüsusi maraq doğurur. Müəllif haqlı olaraq göstərir ki, şəxsi kitabxana yarandığı, formalaşdığı dövrün elmi-mədəni səviyyəsini, dövrün kitab sərəvətini əks etdirən qiymətli elmi və mədəni xəzinədir.

Şəxsi kitabxanalarda xalqın tarixi keçmişinə, elminə, mədəniyyətinə, ədəbiyyatına, incəsənətinə dair kitablar toplandığından böyük tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Odur ki, yazıçı kitabxana onu yaradan ayrı-ayrı görkəmli şəxsiyyətlərin, alimlərin, şəxslərin, şairlərin, mədəniyyət və dövlət xadimlərinin dünyagörüşünün, fəlsəfəsinin, ideya istiqamətinin ictimai-siyasi baxışlarının müəyyənlişməsində mühüm amil hesab edilə bilər. Dərslük müəllifinin fikrincə, onların kitabxanaçılıq-bibliografiya sahəsindəki elmi irsi və əməli fəaliyyəti müstəqil tədqiqat obyektinə kimi hərtərəfli və dərinlən işlənilməlidir.

Prof. A.Xələfovun qeyd etdiyi kimi, kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası kitabxanaşünaslıq elminin çox mühüm və ən az öyrənilmiş sahələrindən biridir. Bu problem təkcə Azərbaycanda deyil, dünya kitabxanaşünaslığında da ayrıca tədqiqat obyektinə olmamışdır. Odur ki, böyük bir tarixi dövrü araşdıran müəllif dünya kitabxanaşünaslığına dair rus və Azərbaycan dillərində çapdan çıxmış zəngin materialların öyrənilməsi və təhlili əsasında uzun əsrlərdən bəri kitabxanaçılıq fikirlərinin keçdiyi beş min illik təkamül və inkişaf yolunu ardıcıl şəkildə izləmiş, onun təcridcən müstəqil kitabxanaşünaslıq elminə çevrilməsi prosesinin qanunauyğunluqlarını elmi-nəzəri cəhətdən əsaslandırmışdır.

Ölkəmizdə mədəniyyət və kitabxana işi quruculuğunun tarixi problemləri, humanitar elm kimi kitabxanaşünaslığın ümum-nəzəri və metodoloji problemlərinin işlənilməsi, kitabxanaların sosial funksiyalarının araşdırılması, ali kitabxanaçılıq-bibliografiya təhsili məsələləri, habelə kitabxana işi nəzəriyyəsi və bir sıra digər aktual elmi problemlər hazırkı dərslükün özəyini təşkil edir. Dərslük kitabxanaşünaslığın tarixi metodologiyası, metodları və s. kimi mühüm məsələləri geniş şəkildə əhatə etməsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Prof. A.Xələfovun "Kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası" kitabında müasir Azərbaycan cəmiyyətində gedən sosial-mədəni proseslərlə kitabxana işinin əlaqələndirilməsinə, kitabxana işinin nəzəri əsaslarının ümumiləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Müəllif zəngin elmi müddəalara söykənərək cəmiyyətdə gedən dərin mədəni inkişaf proseslərinin araşdırılması kontekstində kitabxanaların bu prosesdə yerini, vəzifələrini və iştirakını qiymətli elmi dəlillərlə əsaslandırmışdır.

Geniş dünya baxışına malik olan prof. A.Xələfovun elmi yaradıcılığı, onun irəli sürdüyü elmi konsepsiyalar və problemlər olduqca dərin və əhatəlidir. Bilavasitə maddiləşdirilmiş biliyə əsaslanan, əlifba ilə kitab, əlyazması ilə çap kitabı arasında hərtərəfli əlaqələrin olduğunu, kitabın bilik mənbəyi kimi qorunub saxlanması kitabxananın zəruri bir müəssisə kimi böyük əhəmiyyət kəsb etməsini mühüm hesab edən müəllif kitabxanaların yaradılması və inkişafını cəmiyyətin əsas atributlarından biri kimi qiymətləndirir və dövrün mühüm hadisəsi hesab edir.

Prof. A.Xələfov böyük uzaqgörənliklə insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında kitabın böyük mədəni və tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb etdiyini, əlyazma və çap kitablarının qorunub saxlanması, nəşirdən-nəşlə ötürülməsində, kitabların ömrünün uzadılmasında, insanların intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində kitabxananın böyük əhəmiyyətini qeyd edir.

Müəllif beş min illik tarixi olan kitabxanaların təcrübəsinə, ciddi elmi dəlillərə, dünyanın görkəmli alimlərinin tarixi araşdırmaları əsasında yaradılmış konsepsiyalara əsaslanaraq kitabxanaların cəmiyyətin tələbatı əsasında yaranan bir təsisat, sosial institut olduğunu və tarixi inkişafın bütün mərhələlərində cəmiyyətə xidmət etdiyini konkret faktlarla əsaslandırmışdır.

Prof. A.Xələfov cəmiyyətin inkişafında bilik mənbəyi olan kitabın böyük kommunikativ əhəmiyyətini, müasir dünyada onun böyük əlaqələndirici rolunu, şəxsiyyətin formalaşmasında, cəmiyyət üzvlərinin intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində əhəmiyyətini, bilik kapitalının insan kapitalına çevrilməsindəki xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək, kitabın hələ bundan sonra da neçə-neçə gələcək nəsillərə öz bilik karvanını daşıyacağını qeyd etmiş və bu karvanın yolçusu olan hər bir şəxsi insana uğurlu yol arzulamışdır.

Bütün ömrünü, şüurlu həyatını kitabxana işinə, onun tərəqqi və inkişafına həsr edən bu böyük kitabxanaşünas alim kitabxanaların cəmiyyətin normal inkişafını təmin edən mexanizmin ayrılmaz tərkib hissəsi olduğunu öz tədqiqatlarında əsaslandırmış, bu mexanizmin hərəkətə gətirilməsində dünyanın ən qədim və şəxsi peşələrindən biri olan kitabxanaçı peşəsinin, peşəkar kitabxanaçıların xidmətinə ön plana çəkmişdir.

Prof. A.Xələfovun elmi-tədqiqat fəaliyyətində humanitar elm kimi kitabxanaşünaslığın ümum-nəzəri və metodoloji problemlərinin işlənilməsi, kitabxanaların sosial funksiyalarının inkişafının araşdırılması, cəmiyyətin intellektual inkişafı prosesində, insanların mədəni-mənəvi tərbiyəsində, təhsil prosesində kitabxanaların rolunun öyrənilməsi çox böyük yer tutur. Alimin öz fundamental tədqiqatlarında kitabxanaşünaslığın humanitar elm kimi elmi-nəzəri əsaslarının hazırlanmasına geniş yer verməsi, kitabxanaşünaslıq fəlsəfi elmi konsepsiyasının yaradılmasına təşəbbüs göstərməsi də böyük maraq doğurur. Bu baxımdan dərslükdə görkəmli Amerika alimi C.X.Şiranın

belə bir fikri bir daha təsdiq edilmişdir: “Kitabxanaşünaslıq kommunikasiya prosesinin elə bir sahəsidir ki, onun vasitəsi ilə mədəniyyət qorunur; kommunikasiyasız mədəniyyət ola bilməz”.

Prof. A.Xələfov müstəqillik illərində özünün çoxsahəli elmi və pedaqoji fəaliyyətini Azərbaycanda hüquqi, demokratik cəmiyyət quruculuğu şəraitində siyasi plüralizmin, informasiya azadlığının, milli və ümumbəşəri dəyərlərin nəzərə alınması əsasında kitabxana xidmətinin təkilinin metodik problemləri ilə, şəxsiyyətin və bütövlükdə cəmiyyətin intellektual və mənəvi inkişafında kitabxanaların rolu ilə sıx şəkildə bağlayır.

Alim konseptual araşdırmalarında cəmiyyətdə baş verən sosial-iqtisadi və mədəni proseslərin elmi şəkildə dərk edilməsi əsasında Azərbaycanda kitabxana işinin nəzəriyyə və təcrübəsinin inkişaf konsepsiyası hazırlanmışdır ki, bu da yeni cəmiyyətin reallıqlarını özündə hərtərəfli əks etdirir.

Prof. A.Xələfov müasir informasiya cəmiyyətində kitabxanaların informasiyalaşdırılmasını dövrün, zamanın hadisəsi kimi qiymətləndirməklə, kitabxanaşünaslıq və informatika elmləri arasında dərin elmi-praktiki əlaqələrin olduğunu qeyd etmiş və bu əlaqələrin dərinləşməsinin, hərtərəfli inteqrasiya proseslərinin aparılmasını zəruri hesab etmişdir. Alim bu proseslərin özəyində kitabxanaların komplektləşməsinin, bütövlükdə informasiyalaşdırılmasının durduğunu ön plana çəkmiş və bu prosesi kitabxana işinin gələcəyi kimi qiymətləndirmişdir.

Bütövlükdə uzun bir tarixi dövrü özündə əks etdirən “Kitabxanaşünaslığın tarixi və metodologiyası” dərsliyi uzunmüddətli gərgin səmərəli axtarışların bəhrəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Mədəniyyət və kitabxana tarixinin araşdırılması, milli kitabxanaşünaslıq elminin inkişafı istiqamətdə mühüm elmi nəticələrə nail olmuş prof. A.Xələfovun mütəxəssislərə, müəllimlərə, magistrantlara və geniş oxucu auditoriyasına təqdim olunan növbəti fundamental dərslük də Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elmini daha da zənginləşdirəcəkdir. Əminliklə qeyd edə bilərik ki, Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində milli və bəşəri dəyərlərə əsaslanan, dünyanın zəngin kitabxanaşünaslıq ənənələrindən bəhrələnən bu sanballı dərslük hələ uzun illər mütəxəssislərin və tələbələrin ən yaxın məsləhətçisi olacaq və müəllifinə böyük şöhrət gətirəcəkdir.

Knyaz ASLAN,

Bakı Dövlət Universiteti

*Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

Kərim TAHİROV,

M.F.Axundov adına Azərbaycan

Milli Kitabxanasının direktoru,

tarix üzrə fəlsəfə doktoru, professor